

Poročamo — glosiramo

TIHI SPOR MED KNJIGO IN SLOVENCİ

Saj ne, da bi človek hotel reči ali zapisati kaj neprijaznega na rovaš našega tradicionalnega dobrega imena, v glavnem kar nekam rinemo skozi življenje in zgodovino, zmerom bolj na mestu smo, bi lahko rekli sami o sebi, vsak dan vsaj za spoznanje z bolj trdno zavestjo o sebi... kot posamezniki, narod, družba.

Prav zato neradi slišimo, če nam kdo kaj poočita o naši kulturni mlačnosti, takoj smo pripravljeni ježno pogledati izpod čela, kajti kultura — od nekdaj že — je tako neločljiv del nas, ali mi njen, kot senca človekova...

Torej: ne da bi hotel reči kaj hudega zoper naš odnos do kulture, ali kulture v nas, le da ta vražji naš čas, tako zapleteno resnicoljuben, ves prežarjen s statistiko, mi ne da miru, bega me in navaja na hude misli, ki se jih ne morem in ne morem otresti.

In takole pravi ta nediplomatska statistika: leta 1965 smo celo presegli evropsko poprečje števila izdanih knjig na prebivalca, medtem ko pozneje tega poprečja nismo več dosegli, naklade so počasi padale, v letih 1965—1969 za 9 odstotkov; poprečne cene knjig so se v tem obdobju povečale kar za 77 odstotkov, odkup knjižnic pa zdrknil na doslej najnižjo stopnjo, na 1,09 odstotka, kar je prav gotovo absolutni evropski rekord, celo jugoslovansko poprečje je na tem področju tri do štirikrat ugodnejše. In ker naša statistika ni suhoparni zbir števil, ampak naše skupno drhteče srce, ki se samo izraža prek števil, baje najbolj razumljivim jezikom, ugotavlja, statistika namreč: Slovensko založništvo se je znašlo v začaranem krogu med doseženo knjižno produkcijo, ki nas uvršča med kul-

turno razvitejše narode, in nemožnostjo, da bi slovenski knjižni trg (individualni in kolektivni odjemalci — kupci knjige) vsrkal tolikšno število knjig.

Da ne bo nespornost: najbrž je že nekoliko staromodno jokati nad majhnim (ali zmanjšanim) zanimanjem za knjigo zaradi tako imenovane knjižne kulture, ljubezni do knjige, res pa je, da je branje knjig lahko tudi potreba po znanju, izobrazbi, večji strokovnosti, lahko je ena izmed oblik spreminjanja človeka in družbe, ena izmed možnosti iskanja lastne identitete in stika posameznika z občestvom, ali z besedami trga: knjiga je potrebno blago duha. Tudi. Poleg vsega drugega.

V zadnjem času smo veliko govorili in pisali o domala nenaravni odsotnosti marksistične knjige (in pisane besede sploh) v našem javnem življenju; rekli smo: Založniki so na to svojo nalogo pozabili. In res, na prvi pogled gre tu samo za malomarnost založnikov. Malomarnost pa je napaka, ki jo je mogoče odpraviti, včasih celo prav hitro. Če bi bilo to res, bi že kritika takšne založniške politike postavila stvari na pravo mesto, toda vse kaže, da gre za globljo malomarnost, ki se je že več ne zavedamo, v bistvu gre namreč za čisto preprosto napako v sistemu našega mišljenja: skokovito smo se civilizirali, pozabili pa smo na potrebo, da bi se sproti v enaki meri tudi kultivirali, kot da nam je za oboje zmanjkalo moči. Porušilo ali zmanjšalo se je nekakšno ravnotežje v nas, skladnost materialnega in duhovnega. Kaj hočem reči? Svetovna politična nuja in naša svobodna volja nas silita, da živimo vsak dan bolj odvisni drug od drugega, drug drugemu — teoretično — vsak dan bolj potrebni, pa vendar so naši odnosi premalo kultivirani za takšno sožitje, za našo samoupravno družbo še po-

sebej; vsak dan imamo opravka z najmodernejšimi stroji, ne da bi o njih — ali o znanosti in tehniki, ki jih je ustvarila — karkoli vedeli; vsak dan drhtimo in bentimo nad gospodarskimi pretresi, ne dá pa se nam, da bi spoznali njihove silnice; čutimo se odri-njene, zapostavljene, pozabljene, ne storimo pa ničesar, da bi se tej odri-njenosti, zapostavljenosti in pozablje-nosti uprli z večjim znanjem, z višjo izobrazbo, z večjo delovno fantazijo in ustvarjalnim navdihom v medsebojnih odnosih, skratka: knjiga ni samo po-tiskan papir, ki nam pomaga prega-njati dolgčas, ko vse drugo odpove, oziroma: komur je samo to, je skoraj vseeno, če tudi pozabi nanjo.

Ne gre iskati vzrokov za zaskrblje-nost v podatku, da je zanimanje za knjigo vse manjše, temveč v tem, da zmanjšano zanimanje za knjigo kaže tudi zmanjšano, imenujmo jo tako, ra-dovednost človeka, tisto plemenito radovednost, ki nas sili, da hočemo spoznati neznano, ujeti neulovljivo, pogledati v najtemnejše globine in se ozreti v sonce in se neprestano približe-vati odmikajočim se ciljem. Nedvom-no, politična ocena je bila pravilna: kljub sejam, sestankom, zborovanjem, časopisju in celo »neizmerljivim mož-nostim«, ki jih ima danes televizija, pokriva prav knjiga in edinole knjiga celo področje duha, misli in čustev, prostrano področje, kamor ne stopi noga nobene druge aktivnosti. Podrob-nejši študij statističnih podatkov kaže, da imamo Slovenci dovolj razvito za-ložništvo, pohvalimo se celo lahko, da je to založništvo izrazito kulturno usmerjeno, izjeme so neznatne, v njem je čutiti napore, da bi kot družba, na-rod in posamezniki v kulturi ne zaosta-jali, da bi »vzdržali« tekmo z material-no civilizacijo našega časa, toda ta prizadevanja so zmerom bolj v na-sprotju z zakoni trga: ponudba je večja kot povpraševanje, tudi mnogo boljša je kot povpraševanje, zato ta »zgodo-

vinski« absurd: ustvarjalni potenciali v slovenski kulturi (ne samo v založništvu), pa tudi raven njene organizacije, nas uvrščajo »med razvitejše narode«, odzivnost te kulture (tudi knjige), nje-na učinkovitost, njen vpliv pa nas opozarjajo na neljubo resnico, da sodimo na tem področju, beseda ne gre lahko iz ust, med »manj razvite«, če ne celo zaostale narode v Evropi.

Zato je treba nekaj storiti.

Prav je — ker je govor o knjigi — da »bdimo« nad našo založniško po-litiko, toda glavna skrb naj velja naj-šibkejši točki v tem sistemu: neodziv-nosti ali premajhni odzivnosti pri ob-činstvu. Stanja ni mogoče preseči z eno samo potezo, prizadevanja bodo dolgotrajna in naporna. Knjigo (in kul-turo sploh) je treba spet ponuditi kot atraktivno možnost v življenju, ne smemo pa je vsiljevati kot dolžnost, kot fasado ohranjanja neke tradicije in podobno. In začeti je spet treba, kjer je začetek najbolj normalen, pri mla-dem človeku. Vemo, kako katastrofal-no je stanje knjižnic pri nas, pa vendar skoraj ne slišimo o predlogih, da bi spet postavili na noge šolske knjižnice. Ali ne bi bilo lepo, če bi, na primer, geslu: »Sto let — sto novih šol« dodali še sto novih šolskih knjižnic. Ustanav-ljamo mladinske klube, s čim vse jih opremljamo, tudi z dragimi, uvoženimi razvedrilnimi aparati, da pa bi vsemu temu zabavnemu razkošju dodali še primerno knjižnico, to nam seveda ne pride na misel. Poudarjam: ne knjiž-nica kot prisila, ampak kot možnost. Take možnosti pa danes ni. Zato se seveda ne smemo čuditi, če komaj vsak deseti ali celo petnajsti Jugoslovan prebere po eno domačo knjigo na leto! Slovenci, kot ugotavlja statistika, še manj!

Spor med knjigo in Slovenci je torej očiten, čeprav gre za tihi spor.

Tudi politična akcija, ki je z vso upravičenostjo naravnana na zahtevo, da potrebujemo več marksistične lite-

ature, ne bo uspešna, če se bo ukvarjala samo z založniki. V marksistično literaturo v širšem smislu uvrščamo politično, ekonomsko, sociološko, filozofsko in podobno pisanje, poleg čisto teoretskega seveda. Posebno branje te vrste literature, ki ni razvedrilna — k čemur se vse bolj nagibajo naši razredčeni bralci — terja še posebej določeno »kulturno« predispozicijo, se pravi: po takih knjigah bo segel domala samo tisti bralec, ki mu je branje knjig vsakdanje nenaporno opravilo. Zato se mi zdi hudo poenostavljeno sklepanje, da je treba spremeniti obstoječo strukturo bralcev, ki da je zdaj neustrezna: kar tri četrtine bralcev namreč sega po leposlovni knjigi in komaj tretjina po strokovni, znanstveni, politični in drugi. Podrobnejša analiza bi pokazala, da so tudi bralci te tretjine v večini prav tisti, ki segajo predvsem po leposlovju.

Kam sili misel ob tej ugotovitvi ali vsaj podmeni? Spremenjeni odnos bralca do knjige, večji interes za strokovno, politično, znanstveno in drugo »bolj zahtevno« literaturo bomo dosegli le tako, če bomo, najprej, povečali krog bralcev sploh, drugič: če bomo tistemu, kar si človek ob branju takšnih knjig pridobi, dajali v prihodnje večjo družbeno veljavo: izobrazbi, znanju, strokovnosti, sposobnosti, razgledanosti, delovni fantaziji, kulturnosti medsebojnih človeških odnosov, skratka: vsemu tistemu, do česar nam lahko pomaga tudi knjiga. Dobra knjiga. In dobro knjigo Slovenci že imamo.

Dotlej pa bo tihi spor med knjigo in Slovenci ostal nepremagan.

Ciril Zlobec

NAŠA »STARA«, DOBRA, UGLEDNA AMBASADORKA

Kakorkoli že obračamo svojo usodo, ni nam lahko v družbi evropskih narodov. Ne gre za to, da bi se povsod

»moral« slišati naš glas, saj je že tako dovolj hrupno, vendar, kot vse kaže, biti v času in prostoru ne pomeni samo to, da si, ampak, vsaj v določenem smislu, tudi to, da drugi vedo, da si. Sami v sebi smo namreč že dokaj uspešno premagali stari kompleks, da smo majhni, torej tisti občutek šibkosti, ki te žene — posameznika in narod — da se pričakuje opreš na močnejšega. Pa vendar je, kot rečeno, pomembna tudi vednost drugih o nas. Takšna vednost pa je vselej samo rezultat čisto posebnega tipa informacij, tistih, ki pričajo o trdnosti in veljavi naše ustvarjalnosti, o kreativni moči našega naroda.

In — verjeli ali ne — naša literatura se je spet pokazala kot dobra, ugledna ambasadorka, ki tudi zunaj naših meja širi in utrjuje vednost o nas, o naši nacionalni eksistenci.

Prav presenetljivo je, da so v zadnjem letu izšle v tujini, tokrat pri naših sosedih, v Grčiji, na Madžarskem in v Avstriji, kar štiri antologije, ki seznanjajo, tri izmed njih, svoje občinstvo z našo poezijo, ena, izjemno reprezentativna, pa prinaša prerez skozi vso našo književno dejavnost, od narodne pesmi, brižinskih spomenikov in Trubarja do naših dni. Odmevi na izide teh knjig so nepričakovano ugodni, so — vsaj v kulturnih krogih — majhna odkritja. To zveni za nas lahko bridko ali laskavo, kajti ugodna presenečenja ob srečanjih z našo književnostjo, poezijo še posebej, pričajo pač o tem, da so bile dosedanje predstave o naši ustvarjalni moči manj ugodne, če ne celo neeksistentne, najbrž celo predstava o naši narodni samobitnosti manj prepričljiva. Svet je pač svet, ni sentimentalni, obziren, pozoren, vidi samo to, kar je, kar se dogaja, kar nastaja in se kot vrednota — gospodarska, politična, kulturna — ohranja v vrtoglavi menjavi časa in okusa.

Slovenska umetnost, v svojih najboljših rezultatih, je prav gotovo taka